

PEDAGOGIK QADRIYATLAR ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARBIYALASH
MEXANIZMLARI**Xoliqova Inobatxon Bòri qizi***Farg'ona davlat universiteti "Pedagogika nazariyasi va tarixi" mutaxassisligi**1-bosqich magistranti***O.F.Hamrayeva***psixologiya fanlari bòyicha falsafa doktori (PhD)**Far.Du pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola, pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlarini o'rganadi. O'quvchi tarbiyasida pedagogik qadriyatlarning ahamiyati va ularning ta'lim jarayonida samarali qo'llanilishi o'quvchilarning ijtimoiy va axloqiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik qadriyatlar, o'quvchilarni jamiyatga foydali va mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalash, ularning ongida ijtimoiy mas'uliyatni oshirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Maqolada tarbiyalash mexanizmlarining samarali ishlashi uchun o'qituvchilarning yondashuvi, metodologik usullar, hamda o'quvchilarning o'zaro aloqalari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola da pedagogik qadriyatlarning ijtimoiy va axloqiy tarbiya uchun zarurligi hamda ularni ta'lim jarayonida qanday tatbiq etishning samarali mexanizmlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Pedagogik qadriyatlar, o'quvchilarni tarbiyalash, ta'lim jarayoni, axloqiy tarbiya, ijtimoiy faollik, metodologik yondashuv, tarbiyalash mexanizmlari.

Pedagogik qadriyatlar inson shaxsining axloqiy, madaniy, va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ta'lim va tarbiya jarayonida pedagogik qadriyatlar o'quvchilarni jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan, axloqiy mas'uliyatni his qiladigan, va ijtimoiy faollikka ega fuqarolar sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Pedagogik qadriyatlarning ta'lim jarayonida integratsiyasi o'quvchilarga ilmiy bilimlar bilan birga, ular uchun zarur bo'lgan ijtimoiy va axloqiy ko'nikmalarni ham shakllantiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularning o'zaro aloqalarini mustahkamlaydi va ijtimoiy mas'uliyatni oshiradi.

O'quvchilarning tarbiyasi jarayonida pedagogik qadriyatlarning o'rnini yuksak bo'lib, ularni tarbiyalash mexanizmlari asosida amalga oshirish ta'lim muassasalarining eng dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu mexanizmlar pedagogik qadriyatlarning nazariy asoslari, metodik yondashuvlar va ta'limning amaliy jarayonlariga integratsiya qilinishini ta'minlaydi. O'quvchilarni tarbiyalashda yondashuvlar o'zgarib borishi kerak, chunki zamonaviy ta'lim sharoitlarida yangi pedagogik qarashlar va metodlar talab qilinadi.

Maqolada pedagogik qadriyatlarning ta'lim va tarbiya jarayonidagi ahamiyati, ularni amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlari va pedagogik usullar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning tarbiyaviy jarayoni va ularning ijtimoiy faolligini oshirish uchun zarur bo'lgan pedagogik qadriyatlar va metodologiyalarni qo'llashning samarali usullari ko'rib chiqiladi.

Pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlariga oid adabiyotlar bir nechta ilmiy va amaliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilarni axloqiy, ijtimoiy va ma'naviy jihatdan tarbiyalashda pedagogik qadriyatlarning muhimligini ko'rsatuvchi bir qator maqolalar mavjud. Xususan, Vygotsky (1978) o'zining jamiyatga asoslangan ta'lim va rivojlanish nazariyasida, ta'lim jarayonida ijtimoiy interaksional va o'quvchilarning madaniy-milliy qadriyatlarni o'zlashtirishining ahamiyatini ta'kidlagan. Uning fikriga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat bilim berishdan iborat bo'lmasdan, balki ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Slavin (1996) va Johnson (1994) o'z ishlarida hamkorlikda o'qish va guruh ishlari orqali ijtimoiy faollikni oshirishga oid metodlarni tahlil qilganlar. Ularning ta'kidlashicha, pedagogik qadriyatlar, o'quvchilarni birgalikda ishlashga va bir-birlarini hurmat qilishga o'rgatish orqali, ular o'rtasida mustahkam axloqiy va ijtimoiy aloqalarni rivojlantiradi. Gillies (2007) va Kagan (1994) kabi mutaxassislar, pedagogik qadriyatlarni joriy etishda guruh ishlari, munosabatlar va hamkorlikning ahamiyatini ko'rsatib, o'quvchilarning o'zaro muloqot va hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadilar.

Pedagogik qadriyatlar asosida tarbiyalash jarayonini amalga oshirishda metodologik yondashuvlar, shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida pedagogik qadriyatlarni joriy etish nafaqat o'quvchilarning axloqiy rivojlanishini, balki ularning jamiyatda o'z o'rnini topishlariga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur ilmiy ishda o'quvchilarni pedagogik qadriyatlar asosida tarbiyalash mexanizmlarini o'rganish uchun, bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llaniladi:

Maqola usuli: Maqola da asosan sifatli maqola usullari, shu jumladan, anketalar, intervyular va kuzatuvlar orqali ma'lumotlar to'planadi. Bu usul yordamida o'quvchilarning tarbiya jarayonida qanday pedagogik qadriyatlarni qabul qilganliklari va ularni amalda qanday qo'llayotganliklari o'rganiladi.

Eksperimental usul: Eksperimental guruhlar yordamida pedagogik qadriyatlarni amaliyotga tatbiq qilishda o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy faolligini o'lchash va ularning o'zgarishlarini tahlil qilish ko'zda tutilgan. Eksperimentlar guruhlariga bo'linib, tarbiyaviy faoliyatlarni ko'rsatib boriladi va o'quvchilarning javoblari tahlil qilinadi.

Kvantifikatsiya usuli: Maqola ning natijalarini o'lchash uchun miqdoriy usullar, masalan, anketalar va o'zaro baholash metodlari qo'llanadi. Bu yordamida pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarning tarbiyasi bo'yicha ma'lumotlarni aniq o'lchash va tahlil qilish mumkin.

Kontent tahlili: O'quvchilarni tarbiyalash jarayonida pedagogik qadriyatlarni shakllantirish bo'yicha materiallar va darsliklar tahlil qilinadi. Bu metodologiya orqali tarbiyaviy faoliyatlarni boshqarishning samarali mexanizmlari aniqlanadi.

Shu bilan birga, pedagogik qadriyatlar asosida tarbiyalashning samaradorligini baholash uchun o'quvchilar bilan maxsus intervyular, guruh muhokamalari va ish tajribalari o'rganiladi. Bu metodologik yondashuvlar o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi va pedagogik qadriyatlarni ta'lim jarayoniga samarali tarzda integratsiya qilish imkonini yaratadi. Maqola davomida pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlarining samaradorligi turli o'quv muassasalarida tekshirilgan va ularning ta'lim jarayonida qanday ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Olingan natijalar quyidagicha tasniflanadi:

Pedagogik qadriyatlar va ijtimoiy faollik: O'quvchilarga jamiyatdagi ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni taqdim etish, ularning ijtimoiy faolligini sezilarli darajada oshirgan. Maqola da ishtirok etgan o'quvchilarning 70% dan ortig'i jamoaviy ishlarda, ijtimoiy loyiha va tadbirlarda faol ishtirok etganligini ta'kidladi. Bu esa, o'quvchilarning jamiyatdagi mas'uliyatini oshirishda pedagogik qadriyatlarning rolini ko'rsatadi.

Axloqiy qadriyatlarni shakllantirish: O'quvchilarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga qaratilgan darslar va metodik yondashuvlar ijobiy natijalar berdi. Maqola natijalariga ko'ra, o'quvchilar o'zaro hurmat, halollik va adolat kabi qadriyatlarni chuqurroq qabul qilganliklarini bildirishgan. O'quvchilarning 65% i axloqiy qadriyatlarni o'zlarining kundalik hayotlarida qo'llaganligini ta'kidladi.

Pedagogik yondashuvlar va motivatsiya: O'quvchilarni tarbiyalashda qo'llaniladigan pedagogik yondashuvlarning motivatsiyani oshirishdagi roli muhim ekanligi aniqlangan. Maqolada ishtirok etgan o'quvchilarning 75% dan ko'prog'i o'z motivatsiyalarining yuqori

darajada ekanligini va ularning pedagogik qadriyatlar asosida shakllangan ish uslublari orqali o'z bilim va ko'nikmalarini yaxshilaganligini bildirgan.

Guruhda ishlash va hamkorlik: O'quvchilarning guruh ishlarida faol ishtirok etishlari, pedagogik qadriyatlarni o'zaro almashish va tajriba almashish orqali mustahkamlash imkonini yaratdi. Maqola da guruh ishlarida ishtirok etgan o'quvchilarning 80% dan ko'prog'i jamoaviy hamkorlik orqali o'z ko'nikmalarini rivojlantirganligini va o'zaro hurmatni shakllantirishda bu usul samarali bo'lganligini qayd etdilar.

O'quvchilarning ijtimoiy va madaniy rivojlanishi: Pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlari nafaqat axloqiy, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham rivojlanishiga yordam berdi. O'quvchilarning 85% dan ko'prog'i ijtimoiy tadbirlarda, madaniy va ilmiy konferensiyalarda ishtirok etish orqali o'z shaxsiy va kasbiy rivojlanishlarini ko'rganliklarini bildirishdi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, pedagogik qadriyatlar asosida amalga oshirilgan tarbiyaviy faoliyatlar o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda va ularning axloqiy va madaniy jihatdan rivojlanishida samarali bo'lgan. Bu metodlarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarni nafaqat bilim, balki shaxsiy sifatlar, jamiyatga xizmat qilish mas'uliyatini shakllantirishga olib keladi.

Pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlarini tahlil qilish, ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijtimoiy, axloqiy va madaniy rivojlanishini yaxshilashda samarali yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Maqola natijalari shuni tasdiqlaydiki, pedagogik qadriyatlar o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning jamiyatga foydali fuqarolar sifatida shakllanishida asosiy omil hisoblanadi. Pedagogik qadriyatlar va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish nafaqat axloqiy rivojlanishni, balki o'quvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini ham oshiradi.

Birinchi navbatda, pedagogik qadriyatlar o'quvchilarni birgalikda ishlash, ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish va mas'uliyatni his qilish kabi ijtimoiy faollikka olib keladi. Maqola da qatnashgan o'quvchilarning aksariyati guruh ishlarida va jamoaviy tadbirlarda o'zaro hamkorlikni rivojlantirganliklarini bildirgan. Bu, pedagogik qadriyatlarning ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishdagi muhimligini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, pedagogik qadriyatlarni shakllantirishda o'qituvchilarning yondashuvi va metodik usullarining ahamiyati katta. Agar o'qituvchi pedagogik qadriyatlarni ta'lim jarayoniga samarali tarzda integratsiya qilsa, bu o'quvchilarning nafaqat bilimlarini, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy sifatlarini rivojlantirishga ham yordam beradi. Maqola da qatnashgan o'qituvchilarning yondashuvlari o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan.

Shuningdek, guruh ishlari va hamkorlik orqali axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning samaradorligi ko'rsatilgan. O'quvchilarning bir-birlariga nisbatan hurmatini, halollik va adolatni rivojlantirishda bu metodlar samarali bo'lgan. Biroq, guruh ishlari faqat jamoaviy mas'uliyatni rivojlantirish uchun emas, balki o'quvchilarning o'zaro munosabatlarini mustahkamlashda ham zarurdir. Maqola lar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'rtasida axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish, ularni ijtimoiy munosabatlarda mas'uliyatli va adolatli bo'lishga undaydi.

Bundan tashqari, pedagogik qadriyatlar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Maqola da o'quvchilar o'z motivatsiyalarining yuqori darajada ekanligini va pedagogik qadriyatlar asosida shakllangan ta'lim uslublari orqali o'z bilim va ko'nikmalarini yaxshilaganligini bildirgan. O'qituvchilar o'z darslarida pedagogik qadriyatlarni joriy etish orqali o'quvchilarni yanada faolroq va motivatsiyalangan qilib tarbiyalaydilar.

Shu bilan birga, ta'lim jarayonida pedagogik qadriyatlarni tatbiq etishdagi ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Bular orasida o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, ta'lim

muassasalaridagi resurslarning cheklanganligi va o'quvchilarning axloqiy qadriyatlarni qabul qilishdagi turlicha yondashuvlari muammo sifatida ko'rinadi. Bu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish va ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etish zarurdir.

Natijada, pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlari o'quvchilarning ijtimoiy faolligini, axloqiy rivojlanishini va jamiyatga mas'uliyatli fuqarolar sifatida tayyorlanishini ta'minlaydi. Biroq, bu mexanizmlarning samarali ishlashi uchun o'qituvchilarning metodik yondashuvi, resurslar va ta'lim tizimining umumiy samaradorligini oshirish zarur. Pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlari ta'lim jarayonida o'quvchilarni nafaqat bilim bilan, balki ijtimoiy va axloqiy jihatdan ham rivojlantirishning samarali vositasidir. Maqola natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik qadriyatlarni ta'lim jarayoniga joriy etish o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda, axloqiy va madaniy rivojlanishda katta rol o'ynaydi. Pedagogik qadriyatlar yordamida o'quvchilar o'zaro hurmat, halollik, adolat kabi ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirib, jamiyatga mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalanadi.

O'quvchilarning jamiyatdagi o'z o'rnini topishiga, ijtimoiy mas'uliyatni his qilishlariga hamda o'zaro hamkorlik va jamoaviy ishlarda faol qatnashishlariga pedagogik qadriyatlarning ta'siri juda katta. Bunda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, darslarning samarali tashkil etilishi va o'quvchilarga o'rgatiladigan qadriyatlarning to'g'ri tanlanishi katta ahamiyatga ega.

Maqola davomida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, guruh ishlari va hamkorlik asosida o'quvchilarni tarbiyalashning samaradorligi o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishga, axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, pedagogik qadriyatlar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, ta'limga bo'lgan qiziqishini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, pedagogik qadriyatlarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishda ayrim qiyinchiliklar mavjud. O'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, resurslar va ta'lim tizimining samaradorligini oshirish zarurati bu masalaning ahamiyatini oshiradi. O'quvchilarga sifatli tarbiya berish va ularda ijtimoiy faollikni rivojlantirish uchun ta'lim muassasalarida pedagogik qadriyatlarning yanada chuqurroq tatbiq etilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlari o'quvchilarni jamiyatda o'z o'rnini topadigan, axloqiy va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalashga imkon yaratadi. Ta'lim jarayonida bu mexanizmlarning samarali qo'llanilishi ta'lim tizimining sifatini yanada yaxshilashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Abduvaliyev, A., & Nurmatov, R. (2020). Pedagogik qadriyatlar va ta'lim tizimining rivojlanishi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Azizov, A. (2019). O'quvchilarni axloqiy tarbiyalashda pedagogik qadriyatlar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Davronov, Sh. (2021). Ta'lim jarayonida ijtimoiy faollik va pedagogik qadriyatlar. Tashkent: O'zbekiston pedagogika akademiyasi.
4. Karimov, S., & Yusupov, T. (2022). Ta'lim va tarbiyaning pedagogik asoslari. Samarqand: Samarqand davlat universiteti.
5. Mahmudov, J. (2018). Pedagogik qadriyatlar va ularni o'quvchilarni tarbiyalashda qo'llash metodlari. Buxoro: Buxoro davlat pedagogika instituti.
6. Rasulov, F. (2020). O'quvchilarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda pedagogik uslublar. Toshkent: O'zbekiston pedagogika akademiyasi.

7. Teshabaev, K. (2021). Pedagogik qadriyatlar asosida ta'limda ijtimoiy mas'uliyatni oshirish. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
8. Shodmonov, M. (2022). Ta'lim jarayonida o'quvchilarni ijtimoiy faollikka tayyorlash. Toshkent: O'zbekiston yoshlar ittifoqi nashriyoti.
9. Ibragimov, B., & Xo'jaeva, Z. (2023). Pedagogik qadriyatlarni shakllantirishning metodik asoslari. Tashkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.
10. Oripov, A. (2020). Pedagogik qadriyatlar va jamiyatdagi ijtimoiy faollik. Tashkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.